

NUTQ TEXNIKASI VA NOTIQLIK MADANIYATI

REJA:

1. O'qituvchining nutqi pedagogik mahorat sharti sifatida.
2. Pedagogik nutqning shakllari va funksiyalari.
3. O'qituvchi nutqining xususiyatlari, ularni shakllantirish yo'llari.

Mavzuga oid tayanch iboralar va tushunchalar.

Nutq san'ati, nutq texnikasi, ijobiy hissiyotlar, pedagogik nutq, kommunikativ xulq, o'qituvchi nutqi shakllari, o'qituvchi nutqi vazifalari, nutq xususiyatlari, nutqni shakllantirish yo'llari.

Mavzuga oid muammolar:

1. Inson faoliyatida nutq uning ichki kechinmalarini, ehtiyojini ifodalash, tushuntirish va aloqada bo'lish vazifasini bajaradi. O'qituvchi faoliyatida nutq qanday vazifani bajaradi deb hisoblaysiz? Fikringizni asoslang.

2. Nutqning - pedagogik nutq va oddiy nutq kabi turlari mavjud. Pedagogik nutqning shakllarini aniqlang. Oddiy nutqdan farqini ko'rsating. Pedagogik nutqda aynan nima e'tiborga olinishi lozim? Nutqingizni pedagogik nutq talablariga mos deb o'ylaysizmi? Nimalarni o'zgartirishingiz zarur?

1-savol bo'yicha darsning maqsadi:

Nutq va pedagogik nutq, o'qituvchining kommunikativ odobi, ularning uzviy bog'liqligini ochib berish. Nutqning mazmunli va mantiqli bo'lishiga odatlantirish.

Identiv o'quv maqsadlari:

- 1.1. Oddiy nutqdan pedagogik nutqni farqlaydi.
- 1.2. Kommunikativ odobni namoyon etadi.
- 1.3. Pedagogik nutq va komm-unikativ odobga doir misollar keltiradi.

1-savolning bayoni:

O'quv materialini yaxshi bayon qilish uchun o'qituvchi nutq san'atini

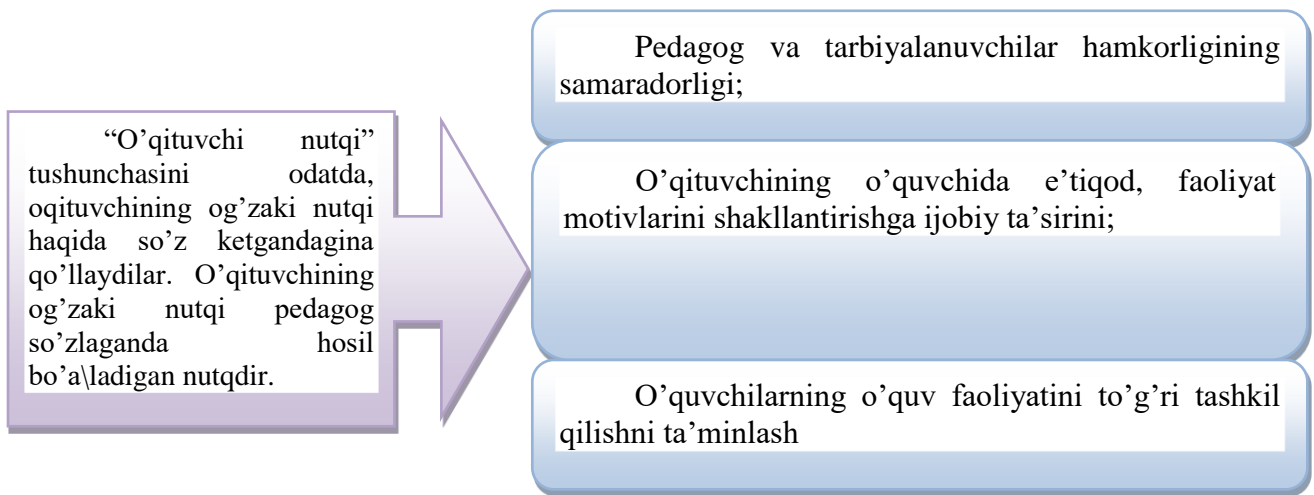
mukammal egallagan bo'lishi kerak. Nutq san'ati aksariyat hollarda tabiat bergan inom emas, balki o'z ustida ko'p ishlash natijasidir. Nutq texnikasidagi muhim ko'rsatgichlardan biri uning hissiyligidir. Ruhshunoslik fani ijobiy hissiyotni inson faoliyatidagi qudratli omil deb hisoblaydi. Hissiy bo'yoqlarning imkoniyatlari fan mazmuniga ko'p jihatdan bog'liq. Ijtimoiy fanlar o'qituvchilarida texnika fanlari o'qituvchilariga nisbatan imkoniyat ko'proq. Biroq har qanday «quruq» fanni jonli, qiziqarli shaklda ifodalash mumkin. O'qituvchi nutqi o'quvchilarga ta'lim va tarbiya berish vazifasini bajarilishini ta'minlaydi. SHuning uchun o'qituvchi nutqiga umummadaniy talablardan tashqari kasbiy, pedagogik talablar ham qo'yiladi. O'qituvchi o'z nutqining mazmuni va sifati, uning oqibatlari uchun javobgar. Shu sababli o'qituvchi pedagogik mahoratida uning nutqi muhim qismi sanaladi.

“O'qituvchi nutqi” tushunchasini odatda, o'qituvchining og'zaki nutqi haqida so'z ketgandagina qo'llaydilar. O'qituvchining og'zaki nutqi pedagog so'zlaganda hosil bo'ladigan nutqdir.

Pedagogik nutq:

- A) Pedagog va tarbiyalanuvchilar hamkorligining samaradorligini;
- V) O'qituvchining o'quvchida e'tiqod, faoliyat motivlarini shakllantirishga ijobiy ta'sirini;
- S) O'quvchilarning o'quv faoliyatini to'g'ri tashkil qilishni ta'minlaydi.

“Pedagogik nutq” tushunchasi bilan “o'qituvchining kommunikativ xulqi”, tushunchasi uzviy bog'liq. Ilmiy adabiyotlarda “o'qituvchining kommunikativ xulqi” – deganda oddiygina so'zlashuv, axborot etkazish jarayoni emas, balki pedagog va o'quvchilar o'rtasidagi hissiy psixologik muhitli muloqotni, ularning ish uslubiga ta'sir qiluvchi nutq va unga mos o'qituvchi xulqini tashkil etish tushuniladi. O'qituvchi kommunikativ xulqining xususiyatlari: nutq balandligi, o'quvchilarga murojaat qilish uslubi, mimika, nutqqa xos harakatlardir.

NUTQ SAN’ATI AKSARIYAT HOLLARDA TABIAT BERGAN INOM EMAS, BALKI O’Z USTIDA KO’ ISHLASH NATIJASIDIR

**“PEDAGOGIK NUTQ”
TUSHUNCHASI**

Odatda, o’qituvchining og’zaki nutqi haqida so’z ketganida qo’llaydilar. O’qituvchining og’zaki nutqi pedagog so’zlaganda hosil bo’ladigan nutqdir.

**“O’qituvchining kommunikativ xulqi”
tushunchasi**

“O’qituvchining kommunikativ xulqi”, - deganda oddiygina so’zlashuv, axborot yetkazish emas, balki pedagog va o’quvchilar o’rtasidagi hissiy psixologik muhitli muloqitni, ularning ish uslubiga ta’sir qiluvchi nutq va unga mos o’qituvchi xulqini tashkil etish tushuniladi.

Nazorat savollari:

1. Pedagogik nutqning xususiyatlarini ayting.
2. Videomagnitofonda o’qituvchining ikki xil nutqi tinglanadi va tahlil qilinadi. Nutq va kommunikativ odobni umumlashtiring.
3. Sizni o’qitgan o’qituvchilar nutqini eslang. YUtuq va kamchiliklarini tahlil qilang.
4. Qanday “shtamp” so’zlar nutqqa zarar keltiradi. YOzib chiqing.

2-savol bo’yicha darsning maqsadi:

1. Pedagogik nutq shakllarini tushuntirish.
2. Pedagogik nutqning kommunikativ sifatlarini aniqlash.
3. Pedagogik nutqqa qo’yiladigan talablarni ishlab chiqish va amal qilishga yo’naltirish.

Identiv o'quv maqsadlari:

1. Pedagogik nutqning funksiyalarini tushuntiradi.
2. Pedagog-bunyodkorlar nutqidan misollar keltiradi.
3. O'z pedagogik nutqini tahlil qiladi.

2-savolning bayoni:

O'qituvchining og'zaki nutqi ikki xil ko'rinishda bo'ladi: monologik va dialogik.

Monologik nutqning eng keng tarqalgan shakllari hikoya, maktab ma'ruzasi, va'z, tushuntirish, tanqidiy mulohazalardir.

O'qituvchining dialogik nutqi savol-javob shaklidagi suhbatlar ko'rinishida bo'ladi.

Pedagogik vazifalarni amalga oshirish uchun o'qituvchi nutqi quyidagi talabalarga javob berishi kerak:

- adabiy til me'yorlari;
- orfoepik va grammatik so'zlarni qo'llashning aniqligi va ifodali nutq talablari – obrazli, hissiy yorqinligi.

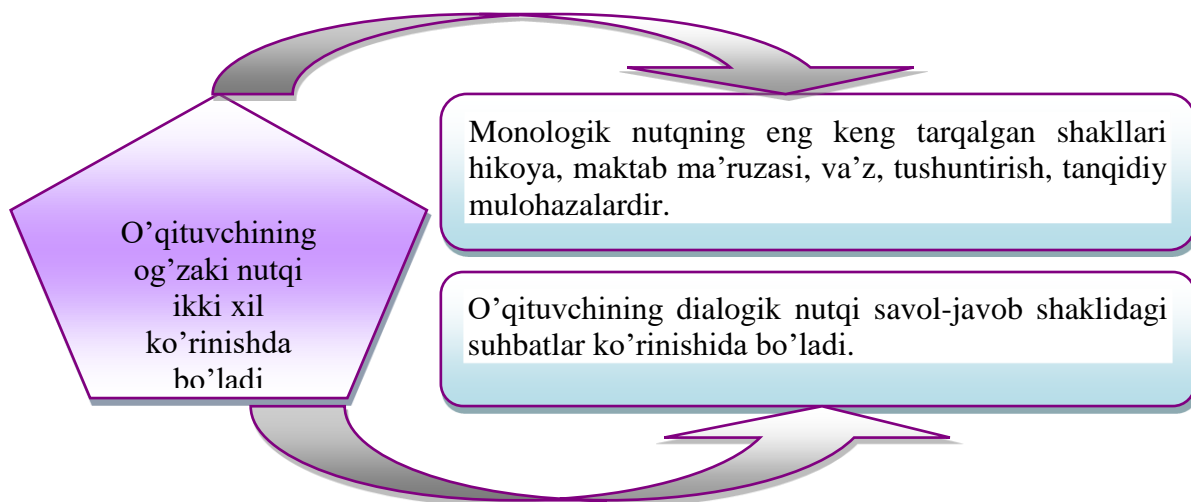
O'qituvchi nutqining asosiy vazifalaridan biri – bilimlarni to'liq etkazishdir.

O'qituvchi nutqining vazifalari:

- axborot etkazishni rivojlantirish;
- bilimga munosabatni shakllantirishga ta'sir ko'rsatish;
- bilim asosida harakat va faoliyatga yo'llash.

O'qituvchi nutqini o'quvchilar idrok qilish natijalari:

- intellektning boyishi;
- bilimni tushunish, ularni shaxsiyfazilat deb qabul qilishlari;
- bilimdan o'z xulqi uchun, rahbarlik qilish uchun foydalanish.

Pedagogik vazifalarni amalga oshirish uchun o'qituvchi nutqi quyidagi talabalarga javob berishi kerak:

**ADABIY TIL
ME'YORLARI**

**ORFOEPIK VA Grammatik
So'zlarni Qo'llashning
Aniqligi Va Ifodali Nutq
Talablari**

**OBRAZLI, HISSIY
YORQINLIGI.**

axborot etkazishni
rivojlantirish

bilimga munosabatni
shakllantirishga ta'sir
ko'rsatish

**O'qituvchi
nutqining
vazifalari:**

bilim asosida harakat
va faoliyatga yo'llash

**O'qituvchi nutqini
o'quvchilar idrok
qilish natijalari:**

**INTELLEKTNING
BOYISHI**

**BILIMNI
TUSHUNISH,
ULARNI
SHAXSIYFAZILA
T DEB QABUL
QILISHLARI**

**BILIMDAN O'Z
XULQI UCHUN,
RAHBARLIK
QILISH UCHUN
FOYDALANISH.**

Nazorat savollari:

1. Pedagogik nutqning shakllarini o'rganib chiqing.
2. Har bir nutq shakllarini tahlil qiling.
3. Ular o'rtasidagi bog'liqlikni izohlang.

3-savol bo'yicha darsning maqsadi:

O'qituvchi nutqning xususiyatlarini ochib berish, bo'lajak o'qituvchining nutqini rivojlantirish yo'l-yo'riqlarini ko'rsatish va shunga yo'naltirish.

Identiv o'quv maqsadlari:

1. O'qituvchi nutqning xususiyatlarini tushuntiradi.
2. O'qituvchi nutqning mazmunini tahlil qiladi.
3. Talaba nutqini rivojlantirish yo'l-yo'riqlarini taqqoslaydi.
4. O'z nutqini rivojlantirish dasturini tuzadi.

3-savol bayoni:

Bo'lajak o'qituvchi nutqini shakllantirishda bir necha yo'nalish mavjud:

1. O'zini nazorat qilish va ifodali o'qish malakasini rivojlantirish.

Ifodali o'qishga talaffuz shartlari, badiiy vositalar (ipitit, metafora) og'zaki, ko'rgazmali vositalar (asarlardan parcha, ofarizmlar) asosida erishiladi. Nutqning jonli, rang-barang, hissiy bo'lishiga e'tibor beriladi.

2. O'zini nazorat qilish va kommunikativ ko'nikma, qobiliyatlarini rivojlantirish.

O'qituvchi kommunikativ xulqining samarasi uning muloqot uslubiga bog'liqdir. Bo'lajak o'qituvchida bir qancha qobiliyatlarni rivojlantirishga e'tibor berish kerak.

A) ijtimoiy –perseptiv;

V) ijtimoiy-tasavvur qobiliyati;

S) o'zini va o'z ruhiy holatini boshqarish ;

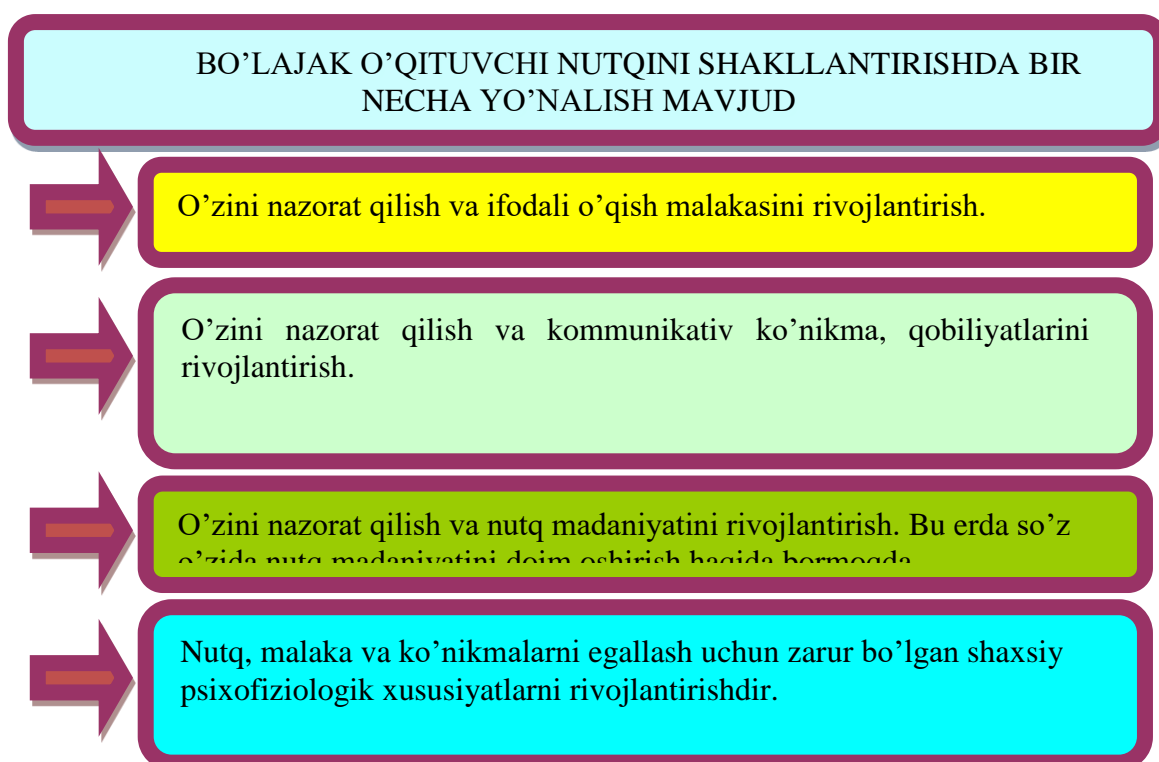
D) ta'sirchanlik qobiliyati.

3. O'zini nazorat qilish va nutq madaniyatini rivojlantirish. Bu erda so'z o'zida nutq madaniyatini doim oshirish haqida bormoqda. Nutq to'g'riligiga alohida e'tibor berish kerak, (urg'uni to'g'ri qo'yish, talaffuz, so'z tuzish).

Nutq, malaka va ko'nikmalarni egallash uchun zarur bo'lgan shaxsiy psixofiziologik xususiyatlarni rivojlantirishdir. O'qituvchi nutqining ifodali bo'lish shartlaridan biri so'zlayotgan narsa, hodisa, jarayonlarni xayolan tasavvur qila bilishdir.

Nazorat savollari:

1. O'qituvchi nutqining xususiyatlari, mazmunini aytib bering:
  - bolalarga yo'naltirilganlik;
  - O'qituvchi nutqini bolalar ikki usul bilan qabul qiladi, eshitib va ko'rib;
  - Og'zaki nutq improvizatsiyalari (improvizatsiyaning ikki tomoni)ni aytib bering.
2. Bo'lajak o'qituvchi nutqini rivojlantirish yo'l-yo'riqlarini aytib bering.
3. Nutqingizni rivojlantirish dasturini ishlab chiqing.
4. Nutqni rivojlantiruvchi mashqlar bajaring

Bo'lajak o'qituvchida bir qancha qobiliyatlarni rivojlantirishga e'tibor berish kerak.

Mavzu bo'yicha echimini kutayotgan ilmiy muammolar:

1. O'qituvchi nutqini shakllantirish yo'llarini yaratish.
2. O'qituvchining hozirjavoblighi, tez va to'g'ri fikrlashi, mantiqli va ta'sirchan qilib gapirish texnologiyasini ishlab chiqish.
3. O'qituvchining nutqidagi kamchiliklarni aniqlash, tuzatish va o'zgartirish metodikasini ilmiy asoslash.

Mustaqil ish topshiriqlari:

4. O'qituvchi nutqining shakllarini o'rganib chiqing.
5. Nutq shakllarini o'zaro tahlil qiling.
6. O'zingiz bilgan biror o'qituvchining nutqini tahlil qilib chiqing.
7. O'z faoliyatingizda nutqqa qanchalik e'tibor berishingizni tekshiring.
8. O'z nutqingizni shakllantirish yuzasidan amallarni bajarib ko'ring.

Mavzu bo'yicha asosiy xulosalar:

1. O'quv materialini yaxshi bayon qilish uchun o'qituvchi nutq san'atini mukammal egallagan bo'lishi kerak. Nutq san'ati ko'p hollarda tabiat bergan boylik emas, balki o'z ustida ko'p ishlash natijasidir.
2. «Pedagogik nutq» tushunchasi bilan «o'qituvchining kommunikativ hulqi» tushunchasi uzviy bog'liq.
3. O'qituvchi nutqining ifodali bo'lish shartlaridan biri so'zlayotgan narsa, hodisa, jarayonlarni xayolan tasavvur qila bilishdir.

Asosiy adabiyotlar:

1. Barkamol avlod orzusi. T., «SHarq» nashriyoti, 1998. 12 b.
2. Avloniy A. Turkiy guliston yoxud axloq T., 1996. 19 b.
3. Qudratov A. Nutq madaniyati asoslari. T., 1999. 26-32 b.
4. Osnovo‘ pedagogicheskogo masterstva. M., 1989. 47-61 s.

Qo‘shimcha adabiyotlar:

5. G‘oziev. E. Pedagogik-psixologiya asoslari. T., 1997. 28-30 b.